

ОДИН РІК УКРАЇНИ У СОТ

Видано за сприяння Європейського Союзу та Програми розвитку ООН в Україні. Думки, висновки та рекомендації, наведені у публікації, належать її авторам та упорядникам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу, Програми розвитку ООН чи інших організацій та закладів системи ООН.

Матеріали цієї публікації не можуть бути відтворені або використані з метою отримання прибутку, загалом чи частково, в жодній формі. Разом з тим, зміст цієї публікації можна вільно цитувати за умови обов'язкового посилання на джерело.

Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки

Проект фінансується ЄС, співфінансується та виконується ПРООН

ОДИН РІК УКРАЇНИ У СОТ

м. Київ, травень 2009 року

За редакцією **Марчіна Свенціцкі**, Директора Центру

Колектив авторів:

Ірина Кобута — керівник групи з міжнародної інтеграції Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки ПРООН, кандидат економічних наук

Віталій Жигadlo — аналітик Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки ПРООН

Андрій Заїка — спеціаліст у зв'язках з громадськістю Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки ПРООН

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ВИМОГАМИ СОТ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВЗЯТИХ ПРИ ВСТУПІ УКРАЇНИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ.....	6
2 ВСТУП ДО СОТ ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	18
3. ТЕНДЕНЦІЇ У ІМПОРТІ ТОВАРІВ ДО УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО СОТ.....	27
4. ВПЛИВ ПРИЄДНАННЯ ДО СОТ НА ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ.....	32
5. УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СОТ ТА АКТИВІЗАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	35
ВИСНОВКИ.....	40

ВСТУП

16 травня 2009 року минув рік як Україна офіційно стала членом Світової організації торгівлі. Після 12 місяців членства експерти АДЦБС проаналізували наслідки приєднання до Організації. Це виявилось нелегким завданням, адже фактично всі економічні тренди в Україні за декілька місяців після вступу до СОТ зазнали змін внаслідок світової фінансової та економічної кризи. Отже, в окремих випадках було необхідно відокремити наслідки кризи від наслідків членства у СОТ. Наприклад, як у випадку змін тенденції у експорті та імпорті у зв'язку з девальвацією гривні.

Попри це, автори звіту дійшли цікавих висновків, що підтверджують сильний вплив членства у СОТ на торговельні відносини України з рештою світу. Дозвольте мені навести деякі їх спостереження.

У період між травнем, коли Україна вступила у СОТ, та жовтнем 2008 року, коли криза, власне, досягла України, зовнішня торгівля активно розвивалася. Прямий вплив на зростання українського експорту до інших країн мали заходи, пов'язані із членством у СОТ: зниження імпортних тарифів на українські товари; відміна кількісних обмежень ЄС на імпорт з України металургійної продукції; зняття українських обмежень експорту зернових, насіння соняшнику та соняшникової олії. Кількість антидемпінгових розслідувань проти України також зменшилась. У той же час лібералізація тарифів на імпорт сприяла зростанню обсягів імпорту до України.

За останні 7 місяців 2008 року експорт України зріс на 37% порівняно з аналогічним періодом 2007 року, у той час як імпорт - на 35 %. Зовнішньоторговельний дефіцит продовжував зростати як результат стабільного обмінного валютного курсу протягом зростання на 30-40 % як номінальних доходів населення, що стимулювало імпорт, так і внутрішніх виробничих витрат, які знижували конкурентоспроможність експорту. Тому не дивно, що після вступу до СОТ імпорт перевищував експорт. Отож, вступ країни до СОТ не може бути причиною зовнішньоторговельного дефіциту.

Це підтверджується наслідками девальвації гривні на 50% протягом останніх місяців 2008 року та на початку 2009 року. Девальвація гривні радикально змінила тенденції у торгівлі. Зовнішньоторговельний дефіцит у першому кварталі 2009 року був у 4 рази нижчим, ніж за аналогічний період 2008 року. Для обмеження імпорту девальвація спрацювала краще, ніж прийняті Верховною Радою України суперечливі надбавки до імпортних тарифів у розмірі 13%, які, ймовірно, порушували зобов'язання України в рамках СОТ. Достатньо тільки відзначити, що загальний імпорт у підсумку зменшився вдвічі.

Звіт також показує цікаві дані щодо торгівлі харчовими продуктами. Фактично обсяг їх імпорту збільшився менше (тільки 19% в перші 5 місяців після вступу), ніж очікувалося до вступу.

Окрім того, збільшення обсягу імпорту м'ясної продукції дозволило заповнити різницю між попитом та пропозицією на внутрішньому ринку. Отже, хоча міжнародна конкуренція і змусила деяких неефективних українських виробників згорнути діяльність у галузі тваринництва, від лібералізованої торгівлі, без сумніву, отримали переваги українські споживачі. Варто зазначити, що девальвація гривні та усунення обмежень на експорт сприяли суттєвому покращенню балансу зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією.

У звіті аналізуються й інші наслідки вступу країни до СОТ. Україна здобула можливість відстоювати свої інтереси в рамках переговорів Доха-раунду щодо засад світової торгівлі та у двосторонніх переговорах про приєднання до СОТ низки країн, зокрема, Росії. У звіті аналізується потенційний вплив членства у СОТ на притік прямих іноземних інвестицій в Україну.

Приєднання до СОТ створило передумови для започаткування переговорів про утворення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також між Україною та іншими партнерами – ЄАВТ, Туреччиною, Сінгапуром.

Хоча цей звіт є попереднім, адже для аналізу бракувало деяких даних¹, загалом можна підсумувати, що баланс членства України в СОТ за перший рік – позитивний. Певні негативні наслідки, пов'язані із зростаючою конкуренцією для неефективних виробників, цілком компенсуються новими можливостями для експортерів та очевидними перевагами для споживачів, які отримали ширший вибір товарів за кращими цінами.

Марчін Свенціцкі

Директор

¹ Аналіз проведено на основі офіційної статистичної інформації, наявної на момент підготовки публікації (до грудня 2008 року включно). Здійснити аналіз результатів за повний рік членства України в СОТ (червень 2008 – червень 2009) неможливо через відсутність на момент підготовки публікації офіційних статистичних даних.

1. ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ВИМОГАМИ СОТ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВЗЯТИХ ПРИ ВСТУПІ УКРАЇНИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ

В кінці 2007 року завершено переговори щодо вступу України до СОТ, які розпочалися 1993 року. 5 лютого 2008 р. на засіданні Генеральної Ради Світової організації торгівлі прийнято рішення про приєднання України до Марракеської угоди про заснування СОТ та підписано Протокол про вступ України до СОТ. 4 квітня 2008 р. Верховною Радою України (ВРУ) прийнято Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» (№ 250-VI), а 16 травня 2008 р. Україна набула офіційного членства у СОТ.

Одним із основних зобов'язань перед СОТ є лібералізація доступу до ринку товарів і послуг, а також лібералізація експортної політики. Відразу після офіційного вступу до СОТ Україна була зобов'язана привести ставки ввізного мита у відповідність з рівнем, визначеним графіком тарифних зобов'язань України, тобто внести зміни до Закону України «Про Митний тариф України». Підготовлений Урядом законопроект (№ 2351) було відхилено Парламентом. Замість нього 3 червня 2008 р. ВРУ прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф», підготовлений депутатами, але Президент України заветував цей закон з причини невідповідності ставок ввізних мит на окремі групи товарів домовленостям із СОТ.

Ставки ввізного мита, які відповідали міжнародним зобов'язанням України, встановленим Законом України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі" від 10.04.2008р. № 250-VI (додаток I до Протоколу), застосовувалися під час митного оформлення товарів на основі доручення Кабінету Міністрів України (КМУ) Держмитслужбі від 07.05.2008р. № 87, починаючи з 16 травня 2008 року, до прийняття ВРУ Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» від 17 грудня 2008 року № 676-VI, який привів ставки імпорتنих мит у відповідність із зобов'язаннями України перед СОТ. Пропозиції Президента України до Закону були враховані.

За 2005-2008 рр. було прийнято 55 законів України та велику кількість постанов Кабінету Міністрів України із змінами, які приводять окремі їх положення у відповідність з правилами СОТ.

Так, було виконано дуже важливе зобов'язання про скасування кількісних обмежень експорту товарів з України, що мало значний позитивний ефект для бізнесу в країні, яка є нетто-експортером сільськогосподарської продукції. Протягом 2006-2008 рр. Уряд запроваджував експортні квоти на олійні та зернові культури та з метою стримати ріст цін на харчові продукти в країні. Обсяг квот на зерно у 2007/08 МР (з 1.07.07 по 1.10.07) практично був майже заборонаю експорту, тому що становив лише 12 тис. тонн. Постанова КМУ від 12 березня 2008 року № 189

«Про затвердження обсягів квот на олію соняшникову та насіння соняшнику, експорт яких підлягає ліцензуванню до 1 липня 2008 року, та порядку видачі ліцензій» затвердила експортні квоти на насіння соняшнику у розмірі 1 тис. тонн та соняшникову олію у розмірі 300 тис. тонн. Її дія зупинена Указом Президента України № 481 від 28 травня 2008 року.

За підрахунками Світового Банку,² внаслідок впровадження експортних обмежень зернових і насіння соняшнику в 2007/08 МР сільськогосподарські виробники зазнали збитків у розмірі 1,8 млрд. доларів США по пшениці та ячменю, і 0,66 млрд. доларів США по насінню соняшнику.

Відповідно до статті XI Генеральної Угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ) «Загальне скасування кількісних обмежень», ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків чи інших зборів, чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій або інших заходів, не повинні встановлюватися чи застосовуватися будь-якою стороною щодо імпорту будь-якого товару, який походить з території будь-якої іншої сторони, або щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару, призначеного для ввезення на територію будь-якої іншої сторони.

Крім того, відповідно до Статті 4.2. Угоди про сільське господарство: «Члени СОР не будуть зберігати будь-яких заходів, які вимагається перетворити на звичайні мита (кількісні обмеження імпорту, змінювані імпортні збори, мінімальні імпортні ціни, вибіркове ліцензування імпорту, нетарифні заходи, що вживаються через підприємства державної торгівлі, добровільні обмеження експорту або вдаватися до таких заходів».

Згідно з параграфом 2 (а) Статті XI ГАТТ 1994 країна-член СОР може тимчасово застосовувати заборони чи обмеження експорту з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту харчових продуктів або інших товарів, що мають вагомe значення для експортуючої сторони. Це означає, що країна, яка запроваджує такі заходи, має представити вагомі обґрунтування щодо їх запровадження, і довести, що в країні очікується чи вже є ситуація «критичного дефіциту» тих харчових продуктів, експорт яких Уряд збирається обмежити експортною квотою або іншим заходом.

У частині VI Статті 12 Угоди про сільське господарство СОР визначені Правила введення заборон та обмежень на експорт. Зокрема, в них зазначено, що перед введенням будь-якої заборони або обмеження на експорт Член СОР повинен якомога завчасно надати Комітетові з сільського господарства письмове повідомлення, яке повинне включати інформацію про характер та тривалість такого заходу, а також на вимогу будь-якого іншого Члена СОР, що має суттєвий

² Документ Світового Банку, травень 2008 р. «Конкурентоспроможне сільське господарство і державний контроль: реагування України на світову продовольчу кризу», стор.15
<http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/Resources/WorldFoodCrisisandRoleofUkraine.pdf>

інтерес як імпортер, провести консультації з ним з приводу будь-якого питання, що стосується зазначеного заходу.

Крім того, Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі (документ WT/ACC/UKR/152 від 25 січня 2008 р.), який входить до Закону України про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі № 250-VI, прийнятий Верховною Радою України 10 квітня 2008 року, включає зобов'язання України відмінити обмеження експорту зерна з дати вступу України до СОТ, а експортні квоти на пшеницю та жито скасувати до вступу до СОТ.

Відразу ж після вступу до СОТ були скасовані квоти на постачання сталеливарних виробів до Європейського Союзу, визначені угодою, укладеною між Урядом України та ЄС про торгівлю деякими сталеливарними виробами. Зі свого боку, Україна скасувала ліцензування експорту української металопродукції, на яку були встановлені квоти при постачанні до ЄС (постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 р. № 529).

При вступі до СОТ Україна взяла зобов'язання поступово знизити експортні мита згідно з погодженим графіком на насіння соняшнику, живу худобу, шкури тварин, брухт чорних і кольорових металів, залишивши за собою право застосовувати експортні мита у майбутньому. На виконання цих зобов'язань ставки експортного мита на насіння льону, соняшнику та рижю були знижені до 14% від митної вартості товару у 2008 році. Ставка експортного мита на насіння вказаних олійних культур щороку буде зменшуватися на 1 відсотковий пункт до значення 10 %. Експортні мита на живу худобу та шкіряну сировину почали знижуватися, починаючи з 1 січня 2009 року.

Експортне мито на відходи та брухт чорних металів буде зменшуватися відповідно до Законів України № 400-V від 30 листопада 2006 р. та № 1105-V від 31 травня 2007р. Експортне мито на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикатів з їх використанням буде зменшуватися відповідно до Законів України № 441-V від 13 грудня 2006 р. та № 1106-V від 31 травня 2007 р.

На початок квітня 2009 р. залишилося прийняти п'ять законопроектів на виконання взятих при вступі до Організації зобов'язань. Серед них законопроекти: № 3322 від 28 жовтня 2008 р. «Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо вдосконалення терміну «стандарт» у відповідність до Додатку 1 «Терміни та їх визначення» Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі; № 2297 від 31 березня 2008 р. «Про внесення змін до Закону України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них»; № 3301 від 20 жовтня 2008 р. «Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини» (табл.1).

Таблиця 1

**Перелік законопроектів, розроблених Кабінетом Міністрів України, які
необхідно прийняти на виконання зобов'язань, взятих при вступі України до
СОТ**

	Реєстраційний номер, дата реєстрації	Назва проекту закону
1.	№ 2297 від 31.03.2008	<p>«Про внесення змін до Закону України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них». Передбачає приведення норм українського законодавства у відповідність з вимогами Угоди СФЗ і законодавства ЄС). У разі прийняття проекту сертифікат відповідності чи свідоцтво про визнання в Україні іноземного сертифіката (для імпортованої продукції) вимагатися не буде. <i>Законопроект прийнято ВРУ у першому читанні.</i></p>
2	№ 2391 від 17.04.2008	<p>«Про внесення змін до деяких законів України» (щодо принципів державної політики у сфері ліцензування). Передбачає зменшення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, та вдосконалення ліцензування в галузі криптографічного захисту інформації з метою приведення норм національного законодавства у відповідність із зобов'язаннями країни щодо скасування всіх обмежень на ввезення товарів, які відносяться до сфери дії Угоди про інформаційні технології. <i>Законопроект прийнято у першому читанні.</i></p>
3	№ 3301 від 20.10.2008	<p>«Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини». Передбачає збільшення розміру тарифної квоти на імпорт цукру-сирцю з тростини на 3,9 тис. тонн щороку у 2009-2010 роках на виконання зобов'язань, взятих при вступі до СОТ.</p>
4	№ 3322 від 28.10.2008	<p>«Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо приведення терміну «стандарт» у відповідність із Додатком 1 «Терміни та їх визначення» Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі, згідно з яким дотримання стандартів має бути необов'язковим (на протиположних технічним регламентам).</p>
5.	№ 3444 від 04.12.2008	<p>«Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» (щодо приведення ставок ввізного мита у відповідність із рівнем, визначеним графіком тарифних зобов'язань України із вступу до СОТ на 2009 рік, та приведення товарної номенклатури у відповідність з вимогами ГС-2007 на виконання міжнародних зобов'язань). Законопроект відхилено ВРУ. КМУ розробляє новий.</p>

Указ Президента України від 17 червня 2008 р. № 557/2008 визначив перелік основних заходів, пов'язаних із вступом України до СОТ, які були виконані виконавчою владою у зазначені терміни.

Крім виконання зобов'язань, взятих при вступі до СОТ, перед Урядом стоїть завдання із вжиття заходів для попередження та у випадку виникнення – нейтралізації негативних наслідків для економіки країни від вступу до Організації.

Розпорядження КМУ від 30 жовтня 2008 р. № 1381-р «Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ» в основному дає доручення міністерствам виконати 28 галузевих програм та державних цільових програм, прийнятих у попередні роки, підготували 4 проекти нових галузевих програм, розробити 17 проектів законів та прийняти 18 технічних регламентів промислової продукції. Практика попередніх років свідчить, що за відсутності бюджетного фінансування, спрямованого на виконання завдань галузевих програм, більшість запланованих заходів, визначених Урядом, залишаються нереалізованими.

Пізніше Розпорядженням КМУ від 17 грудня 2008 р. N 1570-р був затверджений «План першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у СОТ». Він визначає завдання міністерствам та відомствам у межах їх функціональних обов'язків, наприклад, підготовку та подання до Секретаріату СОТ значного переліку нотифікацій (повідомлень), приєднання країни до Угоди про державні закупівлі та Угоди про торгівлю цивільною авіатехнікою; підготовку інформації до Інтегрованої бази СОТ. Ця частина успішно виконується³. Стосовно розроблення законопроектів та приведення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, визначених Розпорядженням N 1570-р, у відповідність із зобов'язаннями країни в рамках членства у СОТ є певний прогрес, але до цього часу не скасовано вимогу щодо обов'язкового виконання державних та інших стандартів. Для цього мають бути підготовлені проекти змін до Законів України «Про стандартизацію» і «Про захист прав споживачів» та про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93 «Про стандартизацію і сертифікацію», розроблення яких доручено Держспоживстандарту.

Негативний вплив світової фінансової кризи на внутрішній ринок України, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу, велике негативне зовнішньоторговельне сальдо, спад обсягів виробництва змусили шукати шляхи виходу із кризи.

З метою призупинення негативних тенденцій в розвитку зовнішньої торгівлі Урядом було схвалено Розпорядження «Про затвердження Плану заходів із зменшення негативного сальдо у зовнішній торгівлі» від 3 грудня 2008 р. N 1509-р. Цим планом передбачається запровадження більш жорстких процедур контролю

³ За інформацією Міністерства економіки України

за імпортом товарів з метою недопущення та запобігання ввезенню на митну територію України товарів, які не відповідають національним ветеринарним, санітарним, фітосанітарним, екологічним, фармакологічним стандартам. За результатами 2008 року від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу по товарах дорівнювало 18 млрд. доларів, що на 62% більше, ніж за 2007 рік.

Але у пакетах запропонованих антикризових заходів, особливо з ініціативи народних депутатів, у кінці 2008 р. та на початку 2009 року з'явилося чимало пропозицій щодо обмеження імпорту товарів замість ліберальних зобов'язань з відкриття внутрішнього ринку, взятих Україною при вступі до СОТ, наприклад, запровадження квот на імпорт, тимчасових надбавок до імпортних мит.

Так, Законом України № 923-VI від 4 лютого 2009 р. «Про внесення змін до деяких Законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою» була запроваджена 13% тимчасова надбавка до митної вартості товарів, що ввозяться на митну територію України в режимі імпорту, крім товарів критичного імпорту.

У випадку погіршення ситуації із платіжним балансом СОТ дозволяє застосовувати деякі захисні заходи, але тільки у відповідності з положеннями статті XII та XVIII, В ГАТТ⁴ 1994. Запровадження кількісних квот на імпорт не підтримується домовленостями СОТ навіть як захід поліпшення ситуації з платіжним балансом у відповідності з пар. 2 «Домовленості про положення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року щодо платіжного балансу».

Згідно з *Домовленістю про положення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року щодо платіжного балансу* країни СОТ підтверджують своє зобов'язання надавати перевагу тим заходам, які справляють найменш руйнівний вплив на торгівлю. Вважається, що такі заходи (які у цій Домовленості іменуються як "цінові заходи") включають додаткові імпортні збори (*import surcharges* – англ.)⁵, вимоги про внесення депозитів імпортерами або інші рівноцінні торговельні заходи, що відбиваються на ціні імпортованих товарів. Зрозуміло, що цінові заходи, які вживаються у зв'язку з платіжним балансом, можуть застосовуватися країною-членом СОТ додатково до мит, передбачених у його Розкладі (тобто до зв'язаних мит, а не діючих на момент введення захисного інструмента). Крім того, така країна повинна згідно з процедурою повідомлення, передбаченою у цій Домовленості, чітко і окремо зазначити суму, на яку ціновий захід перевищує зв'язане мито.

Країни СОТ підтверджують, що заходи щодо обмеження імпорту, які вживаються у зв'язку з платіжним балансом, можуть застосовуватися лише для регулювання загального рівня імпорту і не можуть перевищувати тієї міри, якою вони є необхідними для врегулювання ситуації з платіжним балансом. З метою зведення до мінімуму будь-яких побічних наслідків протекціоністського характеру,

⁴ Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ)

⁵ Surcharge – додатковий збір, тарифна надбавка, націнка www.multitrans.ru

країна СОР повинна здійснювати обмеження у транспарентній формі. Органи влади імпортуєчої країни, яка вводить обмежувальні заходи, повинні дати задовільне обґрунтування критеріїв, які використовуються для визначення того, які товари підлягають дії обмежень.

Країни-члени СОР можуть для певних життєво необхідних товарів відмінити або обмежити додаткові збори, які застосовуються до всього імпорту, або застосовувати інші заходи, які вживаються у зв'язку з платіжним балансом (це передбачено у пар. 3 Статті XII та у пар. 10 Статті XVIII ГАТТ). Термін "життєво необхідні товари" означає товари, які задовольняють основні потреби споживання або які сприяють зусиллям країни-члена СОР поліпшити ситуацію з платіжним балансом, наприклад, основні засоби виробництва або сировинні матеріали, необхідні для виробництва. При застосуванні кількісних обмежень країна-член СОР повинна використовувати вибіркове ліцензування лише тоді, коли цього неможливо уникнути, і поступово його відмінити. Щодо вибору критеріїв, які використовуються для визначення допустимих кількостей та вартостей товарів для імпорту, повинно надаватися відповідне обґрунтування.

Уряд України на своєму засіданні 18 березня 2009 р. прийняв постанову Кабінету Міністрів України "Про скасування тимчасової надбавки до діючих ставок ввізного мита". Згадана Постанова передбачає скасування тимчасової надбавки до діючих ставок ввізного мита у розмірі 13 відсотків від митної вартості товарів, запровадженої згідно з пунктом 2 розділу II "Прикінцеві положення" вищезгаданого Закону України від 04.02.2009 № 923-VI, за винятком товарів за кодами згідно з УКТ ЗЕД 8418 (холодильники) та 8703 (автомобілі).

Уряд пояснює необхідність прийняття постанови економічною недоцільністю збереження тимчасової надбавки до діючих ставок ввізного мита, запровадженої пунктом 2 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України від 04.02.2009р. №923-VI "Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою". Дійсно, у результаті девальвації курсу національної валюти імпорт у січні-лютому 2009 року суттєво скоротився. Девальвація гривні у 50 відсотків на початку 2009 року порівняно з початком 2008 року реально мала ефект введення додаткових надбавок до тарифів на імпорт у розмірі навіть вищому за 13 відсотків.

Також Уряд розробив і подав до ВРУ законопроект "Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання стану платіжного балансу України" (№ 4262 від 25.03.2009р.), який на відміну від Закону України від 04.02.2009р. № 923-VI не передбачає негайного запровадження тимчасового захисного заходу — додаткового імпортного збору, а лише створює законодавчі підстави для його застосування у майбутньому у разі потреби. Остаточну оцінку щодо компетенції запровадження тимчасової 13% надбавки має зробити СОР у відповідності до прийнятої процедури щодо таких випадків.

Значна робота має бути проведена Урядом по виконанню зобов'язання із дотримання положень **Угоди про технічні бар'єри у торгівлі** (Угода ТБТ). Одна із основних вимог Угоди ТБТ до національної системи стандартів, технічних регламентів, а також вимог до пакування, маркування та етикетування, полягає в тому, щоб ця система не створювала невиправданих технічних бар'єрів для міжнародної торгівлі. Високий рівень гармонізації національних технічних вимог із міжнародними має виступити гарантом дотримання цієї основної вимоги.

Угодою ТБТ визначається, що технічні регламенти не повинні мати більш обмежувального впливу на торгівлю, ніж це є необхідним у певних обставинах для виконання наступних непротекціоністських завдань:

- підтримки здоров'я та безпеки людей, рослин та тварин;
- охорони довкілля;
- збереження національної безпеки.

Крім того, згідно з Угодою про застосування санітарних та фітосанітарних вимог, існуючі в країнах-членах СОТ санітарні та фітосанітарні заходи не повинні застосовуватися як засоби довільної або невиправданої дискримінації між країнами, в яких переважають однакові умови, включаючи і їх власну територію. А головне, вони не повинні бути засобами прихованого обмеження для торгівлі.

Відповідно до статті 3 "Гармонізація" Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, члени Світової організації торгівлі повинні базувати їх на міжнародних стандартах, інструкціях чи рекомендаціях. *"Члени СОТ можуть вводити або зберігати санітарні та фітосанітарні заходи, які призводять до більш високого рівня санітарного та фітосанітарного захисту..., ніж той, що був досягнутий за допомогою заходів, оснований на відповідних міжнародних стандартах, якщо цьому існує наукове обґрунтування..."*.

У своїй роботі по гармонізації національних стандартів із міжнародними та європейськими Держспоживстандарт України виконує Державну програму стандартизації на 2006-2010 рр.⁶ та Програму перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів, розроблених до 1992 року⁷. Саме ці дві останні програми були визначені Постановою КМУ № 1381 для виконання як один із заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ. На даний час наказами Держспоживстандарту прийнято майже 500 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими (всього в Україні чинними є близько 6 тисяч гармонізованих стандартів, що становить майже 25% від загальної кількості українських стандартів). 19 технічних регламентів було запроваджено протягом 2007-2008 років. На сьогодні центральними органами виконавчої влади, на які покладено функції технічного регулювання у визначених сферах діяльності, розробляються технічні регламенти на основі європейських директив.

⁶ затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2006 року № 229

⁷ затверджена наказом Держспоживстандарту України

Але міжнародний принцип добровільності вибору дотримання тих чи інших стандартів законодавчо не визначений в Україні. А більшість технічних регламентів, що мають стати обов'язковими для дотримання, бо визначатимуть показники безпеки, знаходяться лише на стадії розроблення.

Крім того, в Україні більшість виробників продукції на експорт все ще зобов'язані дотримуватися відповідності українським стандартам та стандартам країни-імпортера. Прискорення розробки і впровадження нових стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими, дозволить скоротити витрати експортерів на забезпечення відповідності продукції вимогам країн-імпортерів, а також буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Модифікація державної підтримки сільського господарства. Основні результати переговорів України при вступі до СОТ стосовно внутрішньої підтримки сільського господарства наступні:

- фінансування державних програм «жовтої скриньки»⁸ з підтримки сільського господарства було зв'язано на рівні річного Загального СВП у розмірі 3043 млн. грн. Крім того, отримано право на підтримку *de minimis* без скорочення - в межах 5-відсоткового рівня підтримки *de minimis* як для окремих видів сільськогосподарської продукції, так і для непродуктових програм підтримки до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства; 5% від вартості валової продукції сільського господарства у будь-якому році після вступу України до СОТ;
- Україна не має зобов'язань перед СОТ щодо скорочення внутрішньої підтримки, яка надається через програми «жовтої скриньки». Існує лише зобов'язання не перевищувати річний рівень підтримки, який акумулюється у показнику СВП;
- Україна після вступу до СОТ приєдналася до групи країн, що нещодавно вступили до СОТ (RAM&VRAM -англ.). Згідно з останнім варіантом проекту домовленостей раунду „Доха-Розвиток“, передбачається від країн RAM з низьким доходом та перехідною економікою не вимагати зменшувати зобов'язання по *de minimis* і по СВП;
- можливості використання програм «зеленої скриньки»⁹ не обмежуються СОТ.

⁸ Програми «жовтої скриньки» – бюджетні програми субсидування, що спрямовані на стимулювання виробництва та підвищення прибутковості (підтримка цін на продукцію, здешевлення вхідних матеріально-технічних ресурсів, ін.).

⁹ Програми «зеленої скриньки» – програми, які не спричиняють викривлень у торгівлі чи у виробництві або їх вплив є мінімальним, тобто наслідком такої підтримки не є надання цінової підтримки виробникам. До них відносяться бюджетні програми з інформаційних, дорадчих послуг, послуг по боротьбі з хворобами та шкідниками рослин та тварин, послуги з просування продукції, з охорони довкілля, науково-дослідні програми, інші.

Після вступу до СОТ можливості державної підтримки сільського господарства через програми «жовтої скриньки» не менші за ту підтримку, що надавалася сільському господарству України протягом останніх років. При збільшенні вартості виробництва валової продукції сільського господарства можливості підтримки галузі в межах рівня *de minimis* також збільшуються.

Умови приєднання України до СОТ надають можливості підтримки сільського господарства України на рівні 10-12 млрд. грн. у рік (зелені та жовті разом) без порушення взятих зобов'язань. Обмеження щодо «зелених» програм з боку СОТ не існує, але зазвичай Мінфіном накладаються ліміти на загальну суму фінансування бюджетних програм на підтримку сільського господарства через обмежені можливості державного бюджету країни. Всім відоме загальне нарікання з боку інших міністерств стосовно неефективності використання коштів державного бюджету. При збільшенні видатків на бюджетні програми Міністерства аграрної політики проблемні питання галузі та сільської місцевості не зникають. Тому зараз аграрна політика має бути більше сфокусована на питанні ефективності бюджетних програм підтримки та визначення коефіцієнту корисної дії реалізації програм, які діють на даний час.

При розробленні цих програм бажано врахувати курс країни на європейську інтеграцію, забезпечення дотримання стандартів ЄС із безпеки та гігієни сільськогосподарської продукції, особливо молочної та м'ясної продукції країн-членів Європейського Союзу, для виходу на ринок країн ЄС. Без цієї умови запровадження цієї нової програми означає неефективне використання коштів без перспективи збуту у майбутньому на європейських ринках. Досвід колишніх претендентів на членство у Європейському Союзі щодо гармонізації законодавства, наприклад, Польщі, свідчить, що адаптація для роботи за європейськими стандартами з метою реалізації продукції на внутрішньому ринку країн-членів ЄС коштувала одному м'ясопереробному підприємству 30-40 млн. дол. США. На ці цілі використовувалися власні кошти підприємств, державна допомога з надання пільгових кредитів за ставкою 2 відсотки та кошти програми SAPARD¹⁰ на структурну перебудову. Сумарні витрати на адаптацію до стандартів ЄС тільки м'ясної промисловості Польщі дорівнювали майже 2 млрд. євро.

Відповідно до класифікації СОТ внутрішньої підтримки на різні «скриньки», найбільше бюджетних коштів спрямовується на програми, звільнені від зобов'язань

¹⁰ SAPARD — англ. *Special accession programme for agriculture and rural development, SAPARD* — один з трьох фінансових інструментів Європейського Союзу на допомогу країнам-кандидатам з Центральної та Східної Європи у підготовці до вступу в ЄС. «САПАРД» — «Спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села» має на меті структурні перебудови в аграрному секторі країн-вступників та запровадження тієї частини правового доробку Спільноти, який стосується його Спільної аграрної політики.

по скороченню¹¹ в Австралії (91 % від загальної суми) та у США (77%) (рис.1). В ЄС, Бразилії та Канаді частка «зелених» та інших звільнених програм знаходиться в межах 50-60 відсотків від загальної підтримки, тоді як в Україні співвідношення зворотне. Майже 75 відсотків від загальної підтримки – це «жовті» програми підтримки, і лише 25 відсотків – «зелені», при цьому тільки 5% від фінансування «зелених» програм спрямовується на прямі платежі безпосередньо сільськогосподарським виробникам, а решта – на надання загальних послуг через державні відомства та служби.

Рис. 1. Розподіл внутрішньої підтримки по «скриньках» COT, % до загальної суми підтримки¹²

Із збільшенням бюджетного фінансування державних відомств та установ, що повинні надавати послуги виробникам сільськогосподарської продукції, збільшується навантаження на товаровиробників у вигляді додаткових грошових витрат, які вони несуть при замовленні цих послуг або при отриманні обов'язкових дозвільних документів. А це, в свою чергу, дуже тісно пов'язано із питанням конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Скорочення оперативних, маркетингових витрат аграрного бізнесу також лежить в цій площині. Нові умови ведення аграрного бізнесу в конкурентному середовищі, які з'являються після вступу до COT, вимагають трансформації державної політики надання загальних послуг з метою зниження оперативних витрат суб'єктів ринку та покращення якості

¹¹ «зелені», «блакитні», «розвитку»

¹² Програми розвитку – деякі заходи з підтримки, які застосовуються з метою сільськогосподарського розвитку або розвитку сільських районів, і які є складовою частиною програм розвитку країн, що розвиваються; такі заходи відомі під назвою „заходи, яким надається спеціальний та диференційний режим”. Заходи „блакитної скриньки” – прямі платежі по програмах скорочення виробництва, які базуються на фіксованій посівній площі та обсягах продукції; або здійснюються на 85% чи менше базового рівня виробництва; або виплачуються на фіксовану кількість поголів'я.

продукції. Це, в свою чергу, дозволить постачати українським споживачам більш дешевші та якісні товари, успішно змагатися зі своїми іноземними конкурентами.

Тому збільшення бюджетних видатків на категорію «загальні послуги», тобто на функціонування різних державних комітетів, відомств, наукових установ, інспекцій, повинно означати одночасне збільшення для сільськогосподарського виробника безкоштовних або пільгових за розцінками інформаційних, дорадчих послуг, послуг по боротьбі з хворобами та шкідниками рослин та тварин, послуг з просування продукції, безкоштовного доступу до наукових розробок, нових технологій.

Перспективним вбачається збільшення фінансування «зелених» прямих виплат сільськогосподарським виробникам. Угода про сільське господарство СОТ містить достатньо довгий перелік «зелених» прямих виплат виробникам, які ще не застосовуються в Україні.

Збільшення фінансування виробництва молока та м'яса обмежується показником базового загального СВП, тому увага має бути сфокусована на розробленні «зелених» програм підтримки, спрямованих на тваринницьку галузь. Невикористані можливості підтримки молочного та м'ясного секторів у країні — це розроблення нових та перспективних «зелених» програм, таких як підтримка структурної перебудови, що надається через інвестиції, програм регіональної допомоги несприятливим районам, програм охорони довкілля.

Дотації по зеленій програмі «регіональної допомоги» можуть надаватися в райони (зони) неблагополучні, наприклад, посушливі райони, які страждають від посух (традиційно райони Автономної Республіки Крим, Херсонської обл.), у вигляді виплат виробникам для підтримки відгодівлі худоби, у т.ч. стада корів. У посушливих районах через посуху постійні труднощі із забезпеченням кормами, тому що посуха знищує пасовища й косовиці. Або це можуть бути неблагополучні райони за показником низької родючості ґрунтів, що не дозволяє вирощувати достатню кількість кормових культур.

Підтримка державою *структурної перебудови* може здійснюватися як через пряму державну фінансову допомогу господарству на будівництво молочної ферми, закупівлю корів, або зміну спеціалізації підприємства, так і через субсидії по компенсації відсотків за користування кредитами комерційних банків, взятих виробниками на вищевказані цілі. Фізична реструктуризація виробництва молока в Україні може передбачати будівництво нових ферм, оснащення ферм новим обладнанням і машинами, будівництво холодильників, закупівлю худоби. Ця допомога надається за умови складання бізнес-планів, у яких повинне бути обґрунтування, що виробник є неконкурентним на ринку не через кон'юнктуру ринкову ситуацію, а через недосконалу структуру самої ферми, невідповідний рівень менеджменту на ній. Останній напрямок підтримки може містити в собі підпрограму державної допомоги молодим підприємцям, які вирішили започаткувати агробізнес.

2. ВСТУП ДО СОТ ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Товарна структура експорту

Протягом 2005-2008 років структура експорту була майже незмінною (табл. 2). Домінантною складовою частиною була торгівля чорними металами, яка знаходиться в межах 41-43%. На другому місці серед експортних товарів була сільськогосподарська продукція — 12-16%. Інші важливі продукти займають у структурі експорту: продукція хімічної галузі — 9-11%, машини та обладнання — 9-11%, транспортні засоби — 5-6%. Сумарно вищезгадані товарні категорії у загальній структурі експорту мають тенденцію до зростання: з 77% у 2005 році до 83% у 2008 році.

Частка енергетичних матеріалів у структурі експорту скоротилась з 10% у 2005 році до 6% у 2008 році, що пов'язано з тим, що у складі цієї групи товарів найбільшу частину займають нафта та продукти її перероблення (близько 60%), а в Україні існують об'єктивні причини, що унеможливають нарощування експортного потенціалу даної продукції, насамперед через обмежені власні ресурси та імпорту орієнтованість у даному виді продукції. В перспективі частка експорту енергетичних матеріалів і надалі буде зменшуватись через вищезгадані причини, а також через зростання внутрішнього попиту.

Відзначимо, що за період з червня по грудень 2008 року (починаючи з наступного місяця після вступу України до СОТ) товарна структура експорту дещо змінилася: зменшились частки чорної металургії та хімічної продукції — до 39% та 8%, відповідно, а частка продукції сільського господарства зросла до 19%. Такі зміни пов'язані із падінням попиту та цін на зовнішніх товарних ринках через кризові явища у світовій економіці, особливо у четвертому кварталі 2008 року. Збільшення частки експорту сільськогосподарської продукції стало можливим за рахунок відміни експортних квот на зернові культури 21 травня 2008 року¹³ та рекордний врожай зернових 2008 року — 53,3 млн. тонн. Скасування кількісних обмежень експорту, які не відповідають вимогам СОТ, можна вважати одним з позитивних наслідків приєднання до Організації.

Перші п'ять товарних груп разом сформували у червні-грудні 2008 року 83% загального експорту. Такі статистичні показники свідчать, що загальні доходи українського експорту формуються за рахунок наступних галузей: металургії, сільського господарства, хімічної промисловості, машинобудування та транспортних засобів. Така залежність має і негативний відтінок, бо зменшення

¹³ Постанова Кабінету Міністрів України №470 від 21 травня 2008 р. "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2007 р. №1411 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. №418"

експорту даних товарних позицій може призвести до відчутного зменшення валютних надходжень до країни і, як наслідок – до уповільнення розвитку економіки, що і сталося у 2008 році.

За перші сім місяців після вступу України до СОТ експортерам вдалось збільшити постачання на зовнішні ринки на 36% порівняно з аналогічним періодом 2007 року, а саме: продукція металургії — на 29%, сільського господарства — на 98%, хімічної промисловості — на 15%, машин та обладнання — на 19% та транспортних засобів — на 21%. Тут слід сказати, що збільшення вартості експортних постачань на зовнішні ринки спостерігалось лише в перші п'ять місяців після приєднання до Організації, але вже у листопаді експорт товарів з України зменшився на 38% у порівнянні з жовтнем 2008 року. Таке різке скорочення вартості експорту пов'язано, в першу чергу, з падінням попиту та погіршенням цінової кон'юнктури на традиційну українську продукцію: металургійну, хімічну та сільськогосподарську (рис. 2).

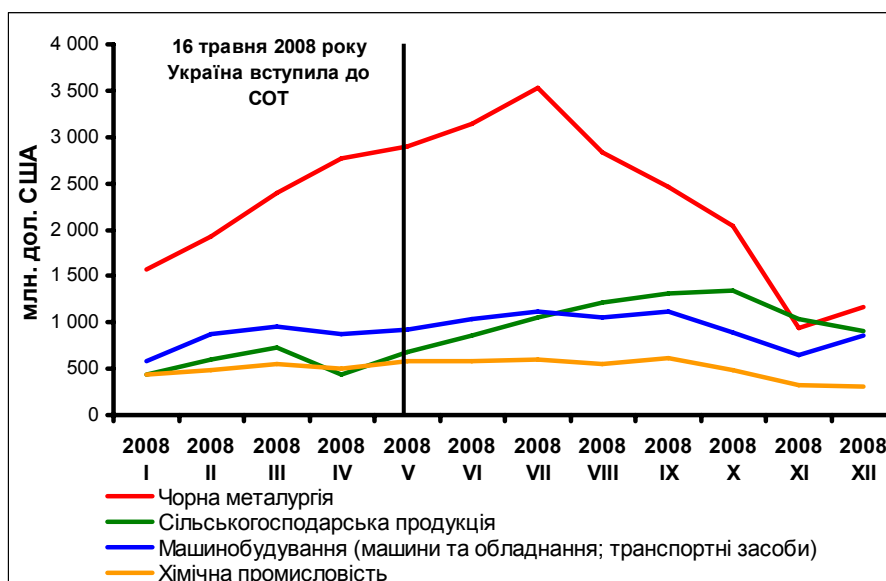

Рис. 2. Динаміка експорту продукції головних експортних галузей

Джерело: Державний комітет статистики України

Приєднання України до Організації, попри все, позитивно вплинуло на динаміку експортних постачань. Якщо порівняти обсяги експорту товарів з України за червень-жовтень 2008 року, тобто за період коли Україна вже стала членом СОТ, але при цьому наслідки «фінансової кризи» ще не набули масштабного характеру, з січнем-травнем 2008 року (аналогічним за тривалістю попереднім періодом), то констатуємо, що збільшення вартості експорту товарів склало 38%.

Таблиця 2

Україна: товарна структура експорту (2005-2008 рр.)

	роки												
	2005		2006		2007		2008		2007, чер.-груд.		2008, чер.-груд.		
	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	у % до чер.- груд. 2007
Недорогоцінні метали та вироби з них (групи 72-83 УТН ЗЕД)	14,0	41	16,4	43	20,8	42	27,6	41	12,5	41	16,1	39	29
Сільськогосподарські товари (групи 1-24 УТН ЗЕД)	4,3	13	4,7	12	6,3	13	10,8	16	4,0	13	7,9	19	98
Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання; прилади оптичні, для вимірювання; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти (групи 84-85, 90-92 УТН ЗЕД)	3,0	9	3,5	9	5,2	11	6,6	10	3,4	11	4,0	10	19
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; полімерні матеріали; пластмаси (групи 28-40 УТН ЗЕД)	3,6	10	4,2	11	5,0	10	6,0	9	3,0	10	3,5	8	15
Транспортні засоби; устаткування та пристрої, пов'язані з транспортом (групи 86-89 УТН ЗЕД)	1,7	5	2,1	5	3,3	7	4,3	6	2,2	7	2,7	6	21
Енергетичні матеріали; нафта, природний газ та продукти її перегонки (група 27 УТН ЗЕД)	3,3	10	2,6	7	2,6	5	4,1	6	1,5	5	2,7	6	83
Руди, шлаки та зола; сірка; земля; каміня; штукатурні матеріали, вапно та цемент (групи 25-26 УТН ЗЕД)	1,4	4	1,3	3	1,6	3	2,9	4	1,1	4	1,9	5	74
Деревина і вироби з деревини; маса з деревини; папір або картон (групи 44-49 УТН ЗЕД)	1,0	3	1,2	3	1,6	3	1,7	3	1,0	3	0,9	2	-3
Текстиль, шкіра, натуральне хутро, одяг та взуття (групи 41-43, 50-67 УТН ЗЕД)	1,2	4	1,4	4	1,5	3	1,5	2	1,0	3	0,8	2	-11
Інше (групи 68-71, 94-99 УТН ЗЕД)	0,8	2	1,1	3	1,3	3	1,3	2	0,9	3	0,8	2	-8
Всього	34,3	100	38,4	100	49,3	100	67,0	100	30,4	100	41,4	100	36

Джерело: Державний комітет статистики України

Друга половина 2008 року була дуже складною для світової економіки. Світова фінансова криза торкнулась майже всіх країн та охопила майже всі галузі економічної діяльності. Так, за даними СОТ, відбулось різке скорочення обсягів світової торгівлі у другому півріччі 2008 року. В результаті ріст торговельного обороту за 2008 року склав лише 2%, тоді як у 2007 році він був 6%. За прогнозами СОТ, обсяг світової торгівлі у 2009 рік скоротиться на 9%, що буде найбільшим спадом даного показника з часів Другої Світової війни.

Така ситуація знайшла своє відображення і в Україні: з одного боку — зниження попиту, несприятлива цінова кон'юнктура на традиційні експортні товари України (метали, хімічна та сільськогосподарська продукція), а з іншого — девальвація гривні, падіння купівельної спроможності населення, як наслідок — зниження попиту на імпортовану продукцію призвели до суттєвого зменшення зовнішньоторговельного обороту, особливо це стосується 4 кварталу 2008 року, коли падіння становило 33% порівняно з попереднім кварталом, тоді як загалом у світі аналогічний показник становив 20% (рис. 3).

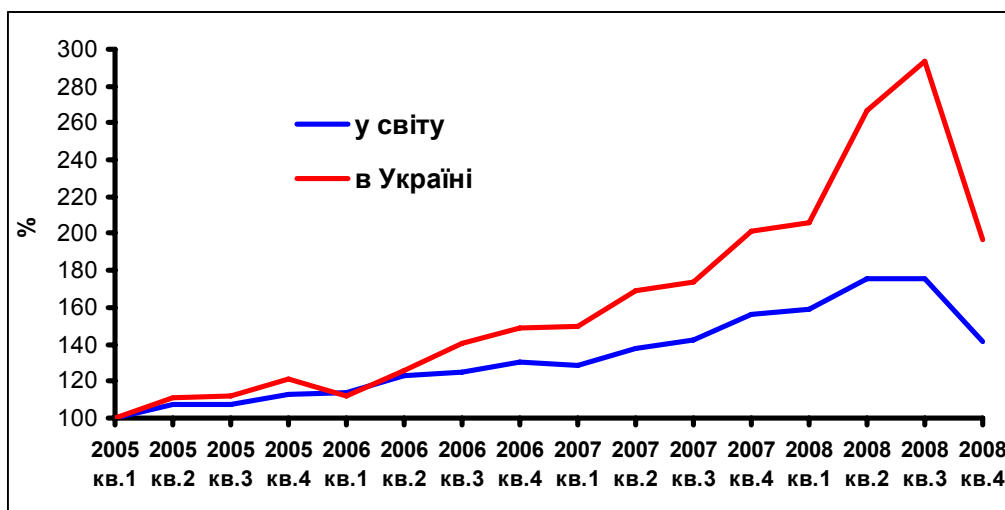

Рис. 3. Динаміка індексів зовнішньоторговельного балансу в світі та Україні, 2005 кв.1=100%

Джерело: WTO, Державний комітет статистики України

Навіть у несприятливих для світової торгівлі умовах українські товари доводять свою конкурентоспроможність, що на практиці підтверджує результати дослідження «Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності»¹⁴, в якому на прикладі окремих сільськогосподарських

¹⁴ Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності. Алі Баяр, Ірина Кобута, Євген Шкарбан, Віталій Жигадло, Олександр Шевцов – Київ: 2007. – 39 с.

та промислових товарів робиться висновок, що вступ України до СОТ не спричинить негативного ефекту, а навпаки підвищить експортний потенціал країни.

Одним з висновків дослідження було зауваження, що вступ України до СОТ надасть додаткові можливості українським експортерам для захисту від провадження необґрунтованих антидемпінгових та спеціальних захисних розслідувань, від яких потерпають українська металургійна та хімічна галузі. Станом на вересень 2007 року (приблизно на момент опублікування результатів вищевказаного дослідження) проти товарів походження з України було запроваджено 37 обмежувальних заходів (антидемпінгові та спеціальні), а на кінець лютого 2009 року діяло вже 32 заходи. Відмітимо, що це зменшення, безумовно, є прогресом у напрямку захисту від дискримінаційних дій країн-імпортерів, беручи до уваги тривалий та складний характер процедур по перегляду умов або скасуванню таких заходів, а також ту обставину, що в умовах фінансової кризи можна очікувати ще більшого посилення обмежувальних заходів проти української продукції.

Наприклад, підприємства хімічної промисловості, зокрема з випуску азотних добрив, які є найбільшими експортерами в галузі, відмічають в основному позитивний вплив членства України в СОТ. А саме, відміну антидемпінгових заходів щодо імпорту карбаміду українського походження в країни ЄС, що дало змогу постачати цей продукт на ринок ЄС.

Також до головних факторів, що позитивно вплинули на динаміку експорту відноситься відміна кількісних обмежень на імпорт української продукції до країн-членів СОТ. Особливо це стосується припинення квотування експорту металопродукції з України на ринок ЄС.

Географічна структура

Упродовж 2005-07 років географічна структура експорту українських товарів була в цілому незмінною. Основними споживачами були країни СНД, Європейський Союз та країни Азії. Частка країн СНД поступово збільшувалась: з 31% у 2005 році до 38% у 2007 році, відповідно зменшувалась питома вага Європейського Союзу — з 30% до 28% та країн Азії — з 24% до 21% (рис. 4).

Перший рік членства України у СОТ не привів до радикальних змін у географічній структурі, але змінив деякі тенденції останніх років. Так, за червень-грудень 2008 року в порівнянні з аналогічним періодом 2007 року питома вага країн СНД зменшилась на 3 %, в той же час зросли частки країн Азії та Африки — по 1% відповідно. Частка країн ЄС залишилась незмінною.

У вартісному виразі збільшення експорту української продукції спостерігалось в усі регіони світу. Загальна вартість поставленої на світові ринки продукції у червні-грудні 2008 року порівняно з аналогічним періодом 2007 року зросла на 37%, до країн ЄС-27 — на 37%, СНД — на 26%, країн Азії — на 41%.

Найбільше зростання демонстрували експортні постачання товарів до країн Африки, так за червень-грудень 2008 року вони збільшились на 49% порівняно з червнем-груднем 2007 року. Загалом за 2008 рік вони склали 3,9 млрд. дол. США, що є найбільшим показником експорту до країн Африки. Товарами, які мали найбільший попит на африканському ринку, були чорні метали (57% у структурі), хімічна продукція (7%) та продовольство, зокрема зернові культури (22%) та рослинні олії (6%).

Також відмітимо позитивну динаміку експорту до країн Північної та Південної Америки, за червень-грудень 2008 року порівняно з аналогічним періодом 2007 року обсяги експорту зросли на 42%. Майже вдвічі збільшились постачання до США — найбільшого споживача української продукції у регіоні. Питома вага експортних постачань до США у загальній структурі експорту товарів до країн даного регіону зростає з 40-47% у попередні роки до 54% після вступу до СОТ. Таким ростом український експорт зобов'язаний, насамперед, збільшенню у 2,6 рази зовнішньоторговельних операцій з чорними металами, які, до речі, у товарній структурі у червні-грудні 2008 року займали 78%.

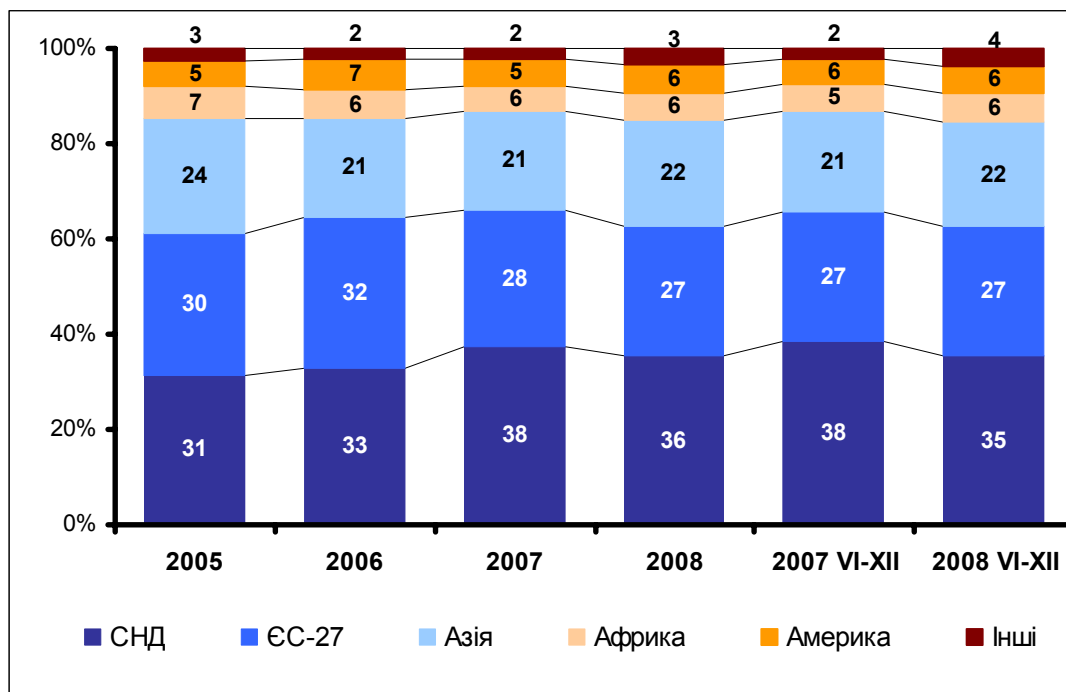

Рис. 4. Географічна структура експорту товарів з України

Джерело: Державний комітет статистики України

Аналіз показав, що вступ до СОТ дозволив українським експортерам розширити ринки збуту своєї продукції, в першу чергу, продукції металургії та хімічної промисловості.

Концентрація експорту

Україна є країною з високим ступенем відкритості економіки. У 2007 році експортні операції з товарами та послугами формували 41 %, а імпорتنі — 44% валового внутрішнього продукту (табл. 3). Такі дані свідчать про надзвичайно важливе значення міжнародної торгівлі для економіки України. Приєднання до СОТ ще більше поглибило її інтегрованість у світову економіку.

Таблиця 3

Зовнішньоекономічна діяльність України у 2000-07 роках, % від ВВП

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Експорт товарів та послуг з України (% від ВВП)	62	55	55	58	61	51	47	41
Імпорт товарів та послуг в Україну (% від ВВП)	57	54	51	55	54	51	49	44

Джерело: World Bank

Український експорт формують товари переважно з низьким ступенем перероблення, перш за все, продукція чорної металургії та хімічної промисловості, сільськогосподарські товари. Дані категорії товарів є чутливими до зовнішніх факторів та є нестабільними за ціновим складником, що несе загрози економіці країни та робить її більш вразливою.

Спробуємо за допомогою ряду показників оцінити ступінь концентрації експорту до та після приєднання України до СОТ. З цією метою використаємо два індекси: Індекс Гіршмана¹⁵, значення якого лежать у проміжку від 0 до 1, при цьому більші значення відповідають вищій концентрації та більшій залежності експорту від світової кон'юнктури; інший показник — частка у загальному обсязі експорту з України десяти найбільших товарних груп (за чотирьохзначними кодами УКТ ЗЕД¹⁶).

¹⁵ **Hirschman Index** — $H = \sqrt{\sum_i^n \left(\frac{X_i}{X}\right)^2}$, де X_i — обсяги експорту товару, X — загальні обсяги

експорту, n — кількість товарів.

¹⁶ Українська товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності

Більші значення цього показника відповідають меншій диверсифікації експортних потоків.

Розраховані індекси наведені у таблиці 4. Як бачимо, значення індексів збігаються, підвищення концентрації експорту співпадає з періодом після вступу до СОТ, хоча до цього спостерігалась незначна тенденція до диверсифікації експорту. Це можна пояснити тим, що лібералізація торгівлі (усунення торговельних бар'єрів та обмежень) у короткостроковій перспективі сприяє торгівлі товарами, які є традиційними для країни та у виробництві яких країна має відносну перевагу. Для України такими товарами є металургійна, хімічна продукція та сільськогосподарські товари. Але у середньо- та довгостроковій перспективах збільшення концентрації експорту за рахунок неглибокого перероблення може негативно впливати на розвиток економіки України в цілому.

Таблиця 4

Індекси концентрації експорту українських товарів

	2005	2006	2007	2008	2007, VI-XII	2008, VI-XII
Індекс Гіршмана ¹⁷	0,171	0,168	0,162	0,181	0,161	0,180
Частка перших десяти позицій у загальному експорті, %	42	40	40	43	39	44

Джерело: Розрахунки авторів на базі даних Державного комітету статистики України

Загальний аналіз експортних операцій з товарами після приєднання України до СОТ дозволяє дійти висновку про позитивний вплив на просування української продукції на зовнішні ринки:

- є прогрес у роботі над гармонізацією національного торговельно спрямованого законодавства з правовими вимогами СОТ. Наприклад, відміна кількісних обмежень експорту зернових, соняшникової олії та насіння соняшнику¹⁸ дозволила експортерам суттєво наростити обсяги експорту даної продукції;
- членство України у СОТ дозволило припинити квотування української металопродукції. 26 травня 2008 року Рада Міністрів із загальних справ і зовнішніх

¹⁷ Розрахунки проводились за чотирьохзначними товарними позиціями УКТ ЗЕД.

¹⁸ Указ Президента України № 478/2008 Про зупинення дії постанов Кабінету Міністрів України від 12 березня 2008 року № 189 та від 19 березня 2008 року № 229

відносин Європейського Союзу скасувала квоти на імпорту металопродукції з України. У загальному експорті частка даної продукції складає близько 40%, тобто такі заходи є потужним стимулятором до нарощування постачань на зовнішні ринки;

- після приєднання до СОТ проти українських компаній стало складніше запроваджувати антидемпінгові розслідування, на початок 2009 року їх кількість навіть зменшилась порівняно з кінцем 2007 року;

- помітним є збільшення експортних поставок у січні-грудні 2008 року в порівняно з аналогічним періодом 2007 року майже за всіма товарними групами;

- приєднання України до Організації сприяло активізації торговельних відносин з її країнами-членами, що, в свою чергу, дозволило українським експортерам розширити географію збуту своєї продукції, так, наприклад, у 2008 році експорт українських товарів до країн Африки був найбільшим за часи незалежності України;

- відбулося посилення концентрації експорту, яке співпало з періодом після приєднання країни до СОТ, що пояснюється збільшенням обсягів експорту традиційних для України видів продукції.

На жаль, більша частина періоду (з червня по грудень 2008 р.) співпала з регресійними процесами у світовій економіці, що привело до різкого уповільнення розвитку експортноорієнтованих галузей. Така обставина ускладнює аналіз ситуації та в більшості випадків унеможлиблює відокремлення впливу членства України у СОТ від наслідків фінансової кризи. Також аналіз ускладнюється проблемою відсутності офіційних даних за повний річний період з дати вступу України до СОТ.

3. ТЕНДЕНЦІЇ У ІМПОРТІ ТОВАРІВ ДО УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО СОТ

Імпорт товарів до України за останні п'ять років зростає значними темпами. Ріст доходів населення, збільшення іноземних інвестицій, модернізація виробництва у різних галузях, які потребували переустаткування, збільшення вартості енергоресурсів – все це стимулювало збільшення обсягів імпорту (рис. 5).

За своєю товарною структурою імпорт в Україну має однорідний та стабільний характер. Найбільшу частку займають енергоресурси — від 25 до 30 %, обладнання та устаткування — 18-20%, продукція хімічної промисловості — близько 14%.

Очевидне швидке зростання частки транспортних засобів у структурі імпорту — з 9% у 2005 році до 14% у 2008 році. Такий ріст зумовлений збільшенням доходів та зростаючими потребами домогосподарств, поширенням споживчого кредитування та неспроможністю внутрішнього виробника задовольнити попит ні за якістю, ні за кількістю товару. Загалом, енергоресурси, обладнання та устаткування, хімічна продукція та транспортні засоби формують більше 70 відсотків імпорту.

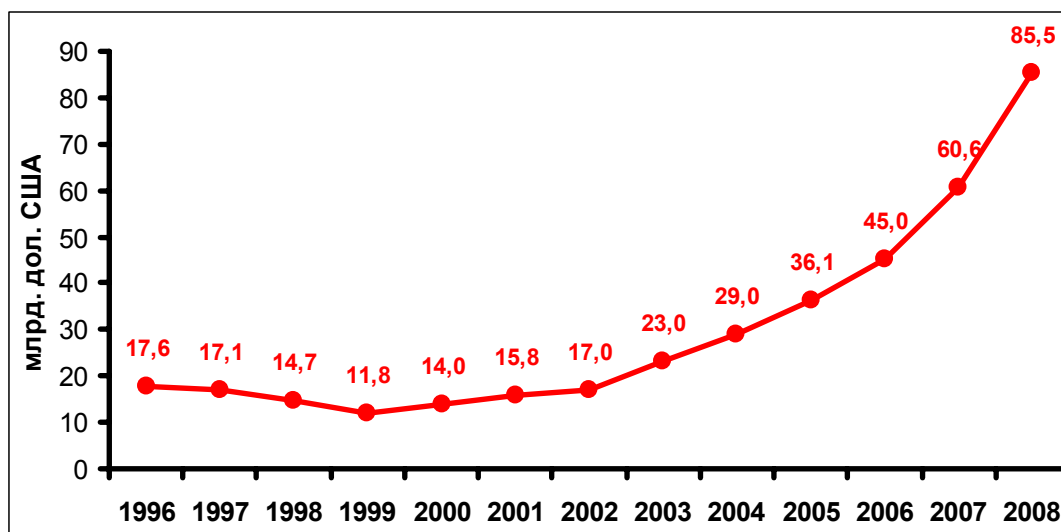

Рисунок 5. Динаміка імпорту товарів в Україну

Джерело: Державний комітет статистики України

Вступ України до СОТ та, як наслідок, лібералізація імпортного митного режиму призвели до більш вільного доступу товарів з країн-членів СОТ на український внутрішній ринок та збільшення обсягів імпорту. З червня по грудень 2008 року зростання склало 35% до аналогічного періоду 2007 року. При цьому даний приріст ($35\% = 100$) на 30 % був сформований за рахунок подорожчання енергоресурсів, зокрема, ціна імпорту природного газу збільшилась на 38% за цей же період. Тобто зростання у вартісному виразі в основному відбулось через

причину, що не має прямого відношення до факту вступу країни до СОТ. З інших товарних груп, що сформували даний приріст, виділимо – транспортні засоби та сільськогосподарська продукція — по 11% кожна.

Половина із ввезених в Україну транспортних засобів є легковими автомобілями, що пояснюється не тільки ненасиченим внутрішнім попитом, але й суттєвим зниженням ввізної ставки мита після вступу до СОТ — з 25% до 10%. Автомобільний ринок є дуже чутливим до валютних коливань та доступу населення до кредитних ресурсів, а в останні два місяці 2008 року в Україні була дуже складна економічна ситуація: знецінення національної валюти, скорочення доходів та купівельної спроможності населення, ускладнення доступу до кредитів. Через такі обставини, для більш об'єктивного підходу при аналізі впливу приєднання України до СОТ на імпорт легкових автомобілів, будемо порівнювати два рівнозначних 5 –ти місячних періоди: з січня по травень та з червня по жовтень 2008 року¹⁹. Так, за перші п'ять місяців після вступу України до СОТ імпорт легкових автомобілів збільшився на 36% (на 38,6 тис. штук) порівняно з січнем-травнем, при цьому зауважимо, що в другій половині травня вже діяли знижені митні ставки. Загалом до країни за червень-жовтень 2008 року було ввезено майже 150 тис. легкових автомобілів (рис. 6).

Тенденції до збільшення ввозу легкових автомобілів в Україну мали місце ще до приєднання країни до Організації. Так у січні-травні 2008 року було ввезено на 75% автомобілів більше, ніж за аналогічний період 2007 року (для довідки: в червні-жовні 2008 року ввезено автомобілів на 88% більше, ніж у червні-жовтні 2007 року). Головною причиною такого попиту на автомобілі за 9 місяців 2008 року були високі темпи росту доходів населення, доступність валютного кредитування та стабільний курс гривні (5 грн. за 1 дол. США).

Починаючи з листопада 2008 року, через економічні труднощі в країні та девальвацію гривні, імпорт легкових автомобілів різко скоротився: так у листопаді 2008 року порівняно з жовтнем того ж року скорочення становило 46%, у грудні падіння обсягів імпорту продовжились, порівняно з попереднім місяцем воно становило 18%.

З метою адаптації українського законодавства до вимог СОТ Кабінет Міністрів України відмінив заборону на ввезення в Україну автомобілів старше восьми років²⁰.

¹⁹ Динаміка ввезення легкових автомобілів проаналізована авторами без урахування імпортних поставок з країн СНД за угодами про вільну торгівлю, насамперед з Російською Федерацією, яка є одним з найбільших експортерів легкових автомобілів в Україну.

²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України № 760 від 27 серпня 2008 р. "Про визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України з питань ввезення транспортних засобів на територію України".

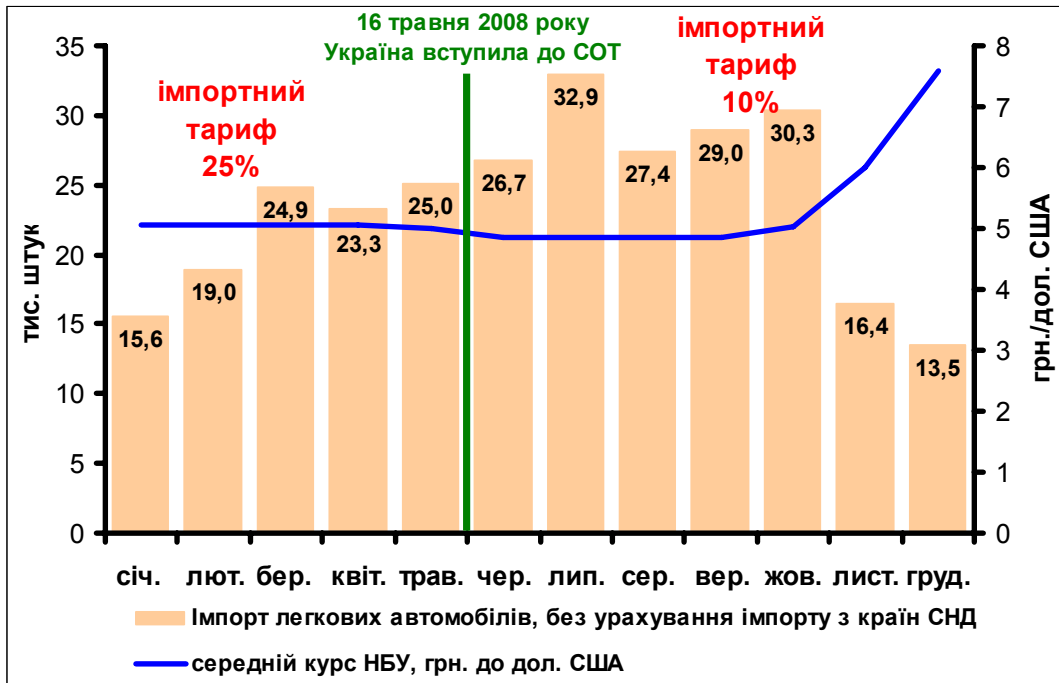

Рис. 6. Динаміка імпорту легкових автомобілів (без урахування імпорту з країн СНД) у 2008 році

Джерело: Державний комітет статистики України

Збільшення імпорту сільськогосподарської продукції заслуговує більш детального розгляду. Одним з основних факторів ризику від вступу країни до СОТ були побоювання масованого ввезення продовольчих товарів через зниження митних ставок. Такі прогнози не підтвердились. По-перше, збільшення імпорту товарів продовольчого характеру носило помірний характер — 11% (за червень-грудень 2008 порівняно з аналогічним періодом 2007 року), при цьому зовнішньоторговельне сальдо залишилось не тільки позитивним, але й збільшилось у 2,7 рази. По-друге, значне збільшення імпорту спостерігалось тільки по деяких групах товарів та мотивувалось скоріше причинами внутрішнього характеру та незадоволенням споживчих потреб населення у таких товарах.

Зниження ставок імпортних тарифів на сільськогосподарські товари не відбувалось одночасно з вступом до Організації. Так, останні 5 років в Україні спостерігається тенденція зниження захисту внутрішнього ринку сільськогосподарських товарів. Ще до запровадження імпортних тарифів, погоджених під час вступу України до СОТ (до 16.05.08), поступово ставка імпортного мита у перерахунку в адвалерний еквівалент знижувалася завдяки зростанню світових цін на продовольство. Найбільше зниження імпортних митних тарифів на більшість сільськогосподарських товарів відбулося ще у 2005 році (рис.7).

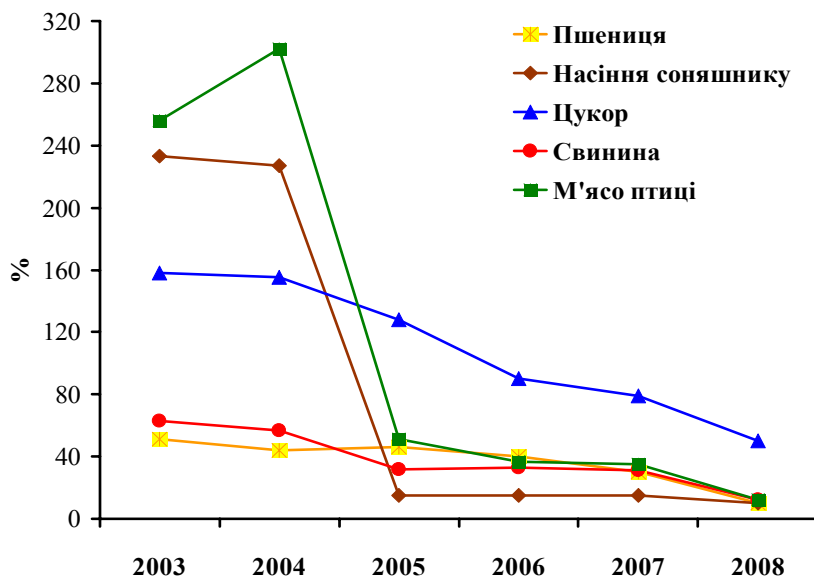

Рис. 7. Діючі ставки імпорту мит в адвалерному еквіваленті в Україні на окремі сільськогосподарські товари, 2003-2008 рр.

Основним чинником збільшення продовольчого імпорту у червні-грудні 2008 року було ввезення м'ясної продукції — 43% у структурі загального приросту. За червень-грудень 2008 року проти такого ж періоду 2007 року вартість імпортованої м'ясної сировини збільшилась у 6,5 разів. Головна причина криється у внутрішньому дисбалансі між виробництвом та споживанням м'ясної продукції (рис. 8).

Рис. 8. Темпи росту фонду споживання та виробництва м'яса і м'ясних продуктів порівняно з 2001 роком

Джерело: Державний комітет статистики України

Зниження імпорتنих тарифів, яке відбулось після вступу країни до СОТ, також відіграло свою роль у збільшенні обсягів. Особливо це стосується свинини, на яку імпортні тарифи у середньому зменшились у 4 рази, та м'яса птиці, де зменшення становило від 2 до 6 разів в залежності від виду продукції. На 91 відсоток ці дві групи і сформували загальний імпорт м'ясопродуктів в Україну: свинина — 49%, а м'ясо птиці — 42%.

Значні обсяги імпорту м'яса та м'ясопродуктів загострили проблему конкурентоспроможності української продукції, особливо за ціновим фактором. В більшості випадків м'ясна сировина ввозилась для перероблення на м'ясопереробних підприємствах, які мали певні складнощі із завантаженням існуючих виробничих потужностей через брак недорогої та якісної м'ясної сировини. Тобто лібералізація митного режиму сприяла вдосконаленню конкурентного середовища на внутрішньому ринку, що в результаті надало можливість споживачу вибирати найкращу пропозицію за асортиментом, якістю та ціною. З іншого боку, збільшення імпорту м'ясної сировини загостило конкуренцію на внутрішньому ринку та в більшій мірі мало негативні наслідки для українських підприємств з високими виробничими витратами та низькою продуктивністю.

Але разом з відкриттям внутрішнього ринку для імпортної продукції Угодами СОТ передбачено розгалужений механізм захисту внутрішнього ринку. Так, з 17 березня 2009 року Україна порушила антидемпінгове розслідування імпорту половинок та четвертинок курей свійських, ніжок та їх частин зі США та Бразилії²¹. Загалом, після вступу до СОТ, Україна для захисту національного виробника порушила вже шість антидемпінгових та спеціальних розслідувань.

²¹ Повідомлення міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі (МКМТ), опубліковане в газеті "Урядовий кур'єр" (номер від 17 березня 2009 р.)

4. ВПЛИВ ПРИЄДНАННЯ ДО СОТ НА ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Одним з очікуваних наслідків приєднання України до СОТ була надія на збільшення іноземних інвестицій в Україну. Тому сприяла позитивна динаміка попередніх років: у 2005 році чистий приріст склав 7,8 млрд. дол. США, у 2006 році — 4,7 млрд. дол. США, у 2007 році — 7,9 млрд. дол. США.

За 2008 рік в Україну було залучено іноземних інвестицій на суму 6,2 млрд. дол. США. Зазначимо, що такий приріст був сформований за перше півріччя 2008 року, а свого максимуму досяг у другому кварталі, тобто коли Україна офіційно стала членом Світової організації торгівлі. У другому півріччі 2008 року негативні процеси, що відбувались у світовій економіці, почали відчуватись в Україні, де вони набули стрімкого та жорсткого характеру. Так, уповільнилось зростання валового внутрішнього продукту — з 6,1% (до відповідного періоду минулого року) за першу половину 2008 року до 2,1% в цілому за рік. Індекс промислової продукції впав з 7,7% за січень-червень до -3,1% за рік. З червня по грудень 2008 року гривня відносно долара США девальвувалась майже на 60%. Зрозуміло, що за таких умов відбулося суттєве погіршення інвестиційного клімату в Україні, що знайшло своє відображення в уповільненні темпів зростання у третьому кварталі та навіть відтоку інвестицій у четвертому (рис. 9).

Сподіваємося, що це тимчасові труднощі і питання збільшення іноземних інвестицій в економіку України є справою найближчого часу, коли економічна ситуація набуде стабільного характеру. Поки орієнтиром може слугувати історичний досвід країн-сусідів України, що вступили до Організації раніше. Наприклад, у країнах Східної Європи відбулося зростання іноземних інвестицій після вступу до СОТ. Так, за даними UNCTAD, у Болгарії в наступний після вступу до СОТ рік іноземні інвестиції зросли у 4,6 рази, а у Словенії через рік після вступу вони зросли в 2,2 рази. В Естонії після вступу до СОТ прямі іноземні інвестиції збільшились з 305 млн. дол. США у 1999 році до 542 млн. дол. США у 2001 році²².

Важливим стимулятором до залучення іноземного капіталу в Україну повинні стати зобов'язання України щодо дотримання прав інвесторів та захисту інтелектуальної власності, які є одними із складових частин договірно-правової системи СОТ.

²² <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3199&lang=1>

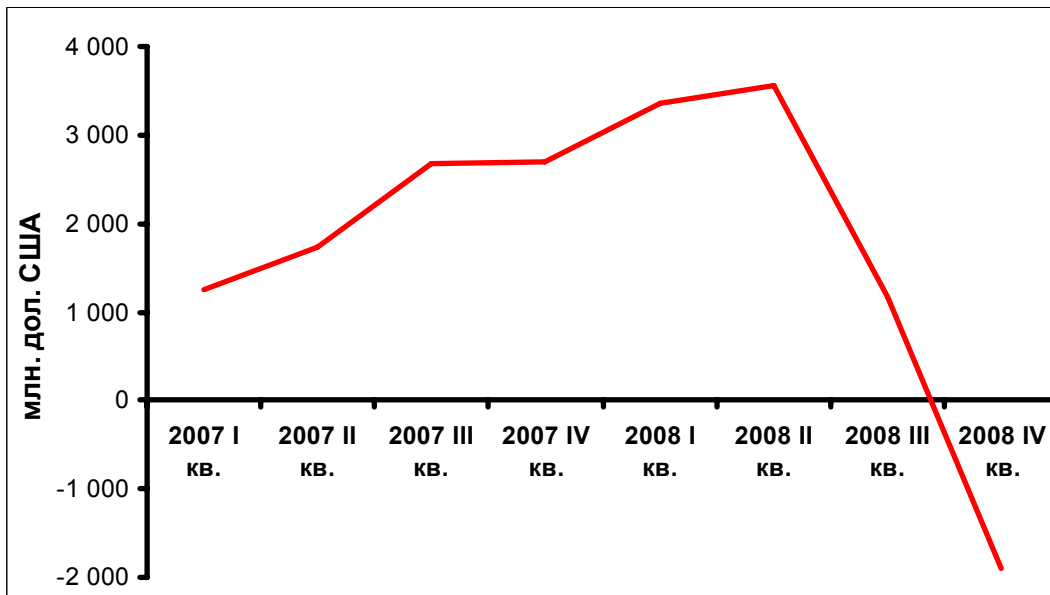

Рис. 9. Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн. дол. США

Джерело: Державний комітет статистики України

Сам факт приєднання України до СОТ не є гарантом автоматичного притоку капіталу до країни. Він означає, що країна приймає систему зобов'язань та правил СОТ, які мають стати складовою частиною у формуванні державної політики, що, безумовно, поліпшує привабливість та прозорість українського ринку. Але на інвестиційний клімат впливають також інші важливі фактори: макроекономічна ситуація, політична стабільність та інше.

В даному сенсі, важливими є зусилля Уряду для загального покращання інвестиційного клімату в Україні. Так, для поліпшення ситуації та забезпечення проведення державної політики у сфері сприяння іноземному інвестуванню національної економіки у січні 2009 року було утворено Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку²³. Ведеться активний пошук іноземних партнерів для модернізації промислових секторів економіки та інфраструктури. Прикладом тому є поглиблення українсько-японського співробітництва²⁴, особливо в сфері модернізації та введення ефективних енергоощадних технологій на підприємствах гірничо-металургійного комплексу та хімічної промисловості. Важливість даних галузей для формування експортного потенціалу країни важко

²³ Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. N 48 Про утворення Національного агентства України з іноземних інвестицій та розвитку.

²⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 190-р Про затвердження плану невідкладних заходів на I квартал 2009 р. з активізації українсько-японського співробітництва з питань енергоефективності, модернізації промислового сектору економіки та розвитку інфраструктури.

переоцінити. Але на даний момент зношеність основних фондів та використання застарілих технологій у виробничих процесах на більшості підприємств формують велику енергозатратність виробництва. Зважаючи на значну залежність України від зовнішніх джерел енергоносіїв, насамперед природного газу, даний факт обмежує не тільки економічний розвиток даних галузей, але й загрожує національній безпеці держави.

5. УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СОТ ТА АКТИВІЗАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Набуття права брати участь у спеціальних органах СОТ.

Уряд бере все активнішу участь у діяльності організації СОТ. Набуття Україною членства в СОТ дозволяє їй безпосередньо брати участь у формуванні параметрів світової торгівлі. Така можливість реалізується шляхом (1) роботи в органах СОТ; (2) участі у переговорах про вступ нових країн до СОТ, що на технічному рівні означає участь України у відповідних робочих групах з приєднання та участі у двосторонніх переговорах з доступу на ринки товарів і послуг цих країн; (3) участі у переговорному процесі в рамках Доського раунду СОТ, а отже, визначенні нових засад міжнародної торгівлі на тривалу перспективу.

Робота в органах СОТ. Вступивши до СОТ, Україна автоматично²⁵ здобула право брати участь у роботі органів СОТ, зокрема Ради з торгівлі товарами, Ради з торгівлі послугами, Ради з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, в рамках яких діє ще близько 18 допоміжних комітетів. Відповідно, робота рад та комітетів СОТ полягає у здійсненні нагляду за функціонуванням багатосторонніх торговельних угод.

З травня 2008 року Україна розгорнула роботу в комітетах та підкомітетах СОТ. Взято участь у засіданнях Комітету з технічних бар'єрів (ТВТ), Комітету з інтелектуальної власності (ТРИПС) та засіданні Ради ТРИПС, де пройшов огляд стану імплементації Україною законодавства у сфері забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, Комітету з імпортного ліцензування, Комітету з регіональних торговельних угод, Комітету з митної оцінки. Україна також набула статусу спостерігача у Комітеті з питань державних закупівель та ін.

Члени СОТ зобов'язані сповіщати своїх торговельних партнерів про будь-які зміни у власних торговельних режимах з метою забезпечення принципу прозорості. Основні вимоги щодо забезпечення прозорості визначені у Статті Х ГАТТ. Також вимоги щодо забезпечення прозорості деталізовані у відповідних угодах СОТ, наприклад, Угоді про застосування санітарних та фіто-санітарних заходів, Угоді про технічні бар'єри в торгівлі та Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС).

Для виконання вимоги прозорості та подання нотифікацій до СОТ в Україні ще у 2005 році був утворений Центр обробки запитів країн-членів Світової організації торгівлі і Світової організації торгівлі та їх інформування (Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2005 р. № 408).

²⁵ Членом кожної з Рад може стати представник будь-якої держави-члена СОТ, якщо даний член СОТ виявив бажання брати участь у роботі Ради.

До функцій Центру відносяться: отримання, оброблення та обмін інформацією з членами СОТ та Секретаріатом СОТ; опрацювання запитів та нотифікацій від членів СОТ, надання відповідей та нотифікацій членам СОТ у зв'язку із змінами у торговельному режимі України; надання інформації про СОТ зацікавленим сторонам в Україні; координація заходів, спрямованих на отримання, опрацювання та обмін інформацією в сфері міжнародних економічних відносин та міжнародної торгівлі.

За 2008 рік Центром було підготовлено та відправлено до Секретаріату СОТ від України 141 нотифікацію (планових та термінових), опрацьовано 2146 отриманих від країн-членів СОТ нотифікацій, підготовлено 27 відповідей на запити, що надійшли від бізнесових кіл²⁶.

Врегулювання суперечок. Слід підкреслити, що станом на травень 2009 року Україна не зверталась до Органу врегулювання суперечок СОТ і жодна з країн-членів СОТ не зверталась до Органу зі скаргами проти України.

Двосторонні переговори у рамках СОТ. У травні 2008 року Україна приєдналась до робочих груп СОТ для проведення двосторонніх переговорів з 29 країнами: Азербайджан, Алжир, Андорра, Афганістан, Багамські Острови, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бутан, Вануату, Ємен, Іран, Ірак, Казахстан, Коморські Острови, Лаос, Ліберія, Ліван, Лівія, Сан-Томе і Принсіпі, Самоа, Сейшельські Острови, Сербія, Судан, Таджикистан, Чорногорія, Російська Федерація, Узбекистан, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія.

Слід зазначити, що Чорногорія, Сербія та Боснія і Герцеговина одночасно є потенційними країнами-кандидатами на вступ до ЄС, що обумовлює необхідність враховувати можливі сценарії інтеграції цих країн до ЄС та потенційні зміни структури регіональної торгівлі, а отже – приділяти особливу увагу двостороннім переговорам з цими країнами в рамках СОТ з метою пошуку ринків збуту з урахуванням інтересів експортерів.

Додаткові вимоги для формування запитів щодо доступу до ринків товарів та послуг містяться у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів із зменшення негативного сальдо у зовнішній торгівлі» (від 3 грудня 2008 р. № 1509-р).

Переговори в рамках Доського раунду розвитку СОТ. Для участі у переговорах у рамках Доського раунду СОТ у серпні 2008 була сформована відповідна делегація України²⁷. В рамках переговорів Доського раунду Україна приєдналась до групи «країни, що нещодавно приєднались до СОТ».

²⁶ <http://www.nepu.com.ua>

²⁷ Указ Президента України від 26.08.2008 № 767/2008

Позиція країн, що входять до цієї групи,²⁸ полягає у необхідності закріпити у фінальних документах Доського раунду право цих країн не брати додаткових зобов'язань стосовно скорочення показника загальної сукупної підтримки сільського господарства; скорочення імпорتنих тарифів на сільськогосподарські товари; скорочення імпорتنих тарифів з доступу до ринку несільськогосподарських товарів.

Початок офіційних переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом.

Вступ України до СОТ став передумовою для започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо створення поглибленої Зони вільної торгівлі в рамках Угоди про асоціацію. Хоча неформальні консультації розпочалися ще у 2007 році, офіційно переговорний процес щодо формування ЗВТ було відкрито 18 лютого 2008 року. У ході переговорного процесу Сторони підтвердили, що наповнення майбутньої ЗВТ буде спрямовуватися на досягнення максимально глибокої економічної інтеграції, до якої будуть готові Сторони, та не матиме аналогів з попередньої практики ЄС.

Офіційні переговори відбуваються в рамках декількох переговорних потоків:

- торгівля товарами
- тарифна пропозиція
- митні питання
- сталий розвиток і торгівля
- конкуренція, державна допомога, антимонопольне законодавство
- права інтелектуальної власності
- санітарні та фітосанітарні заходи
- послуги

Станом на травень 2009 року відбулося шість раундів переговорів щодо створення ЗВТ (останній раунд відбувся 30 березня – 3 квітня у м. Брюссель). За результатами переговорів було досягнуто прогресу за напрямками торгівля товарами, митні питання, захист прав інтелектуальної власності, сталий розвиток і

²⁸ RAM/VRAM – (Recently acceded members/Very Recently Acceded Members) – група країн-членів СОТ, що нещодавно вступили до Організації, до складу якої, крім України, входять Албанія, Вірменія, В'єтнам, Киргизька Республіка, Македонія, Молдова, Саудівська Аравія, Тонга.

торгівля, конкуренція, державна допомога, антимонопольне законодавство, санітарні й фітосанітарні заходи, послуги²⁹.

Запровадження режиму вільної торгівлі відбуватиметься в рамках поглибленої зони вільної торгівлі у форматі «ЗВТ+» з акцентом на лібералізацію сфери послуг та регуляторну апроксимацію, яка матиме на меті створення в Україні ефективного і прозорого регуляторного середовища, та сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Потенційні переваги «ЗВТ+» були детально проаналізовані у звіті «Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною»³⁰, підготованому у 2006 році відповідно до статті 4 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та у рамках реалізації положень Плану дій Україна-ЄС стосовно спільного опрацювання питання економічних передумов створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС.

Угода про ЗВТ між Україною та ЄС буде базуватися на результатах двосторонніх переговорів з ЄС щодо вступу України до СОТ та зобов'язаннях, взятих Україною при вступі, які є результатом багатостороннього переговорного процесу з країнами-членами Робочої групи з приєднання України до СОТ. Особлива увага під час переговорів приділяється визначенню параметрів торгівлі сільськогосподарськими товарами. У зв'язку з цим Українська сторона представила ЄС своє бачення у відповідному позиційному документі з сільського господарства³¹.

Слід зазначити, що на переговорах щодо ЗВТ обидві сторони задекларували мету лібералізувати до 95% торгівлі та дозволити виключення із режиму вільної торгівлі для 5%, головним чином, для сільськогосподарських товарів.

Але вихідна точка щодо ступеня лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією є асиметричною на початок ЗВТ переговорів – у бік більшої відкритості внутрішнього ринку України для сільськогосподарських товарів порівняно з ринком ЄС.

Сума вигод для виробників та споживачів обох партнерів в умовах обмеженої торгівлі буде меншою, ніж вона була б за умови повноцінного режиму вільної торгівлі у цьому секторі.

За умов вільної торгівлі основними обмежувальними факторами для української продукції будуть все ще високі санітарно-гігієнічні вимоги, які гарантують безпеку харчових продуктів та кормів для споживачів у країнах ЄС. Доступ до ринку ЄС потребує значних інвестицій на забезпечення відповідності санітарним і фітосанітарним нормам ЄС. Якщо нова Угода про ЗВТ передбачатиме вилучення для сільськогосподарської продукції із збереженням імпорتنих мит,

²⁹ <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/news/detail/22501.htm>

³⁰ http://www.icps.com.ua/doc/Ukraine_EU_FTA.pdf

³¹ Інтерв'ю В. Пятницького «Економические Известия» от 27.03.2009 № 53(1051) <http://eizvestia.com/state/full/4178163>.

тарифних квот на імпорт сільськогосподарської продукції з України до ЄС, то в українського аграрного бізнесу буде відсутній стимул для запровадження європейських стандартів, особливо для м'ясної та молочної продукції, адже реалізація таких заходів потребує значних коштів. В іншому випадку, Угода про ЗВТ між Україною та ЄС без вилучень для сільськогосподарських товарів стимулювала б потік інвестицій у сектори сільського господарства та харчової промисловості України.

Слід підкреслити, що доробок переговорних груп та досягнуті між Україною та ЄС домовленості в рамках переговорів щодо утворення ЗВТ стануть підґрунтям для переговорів щодо утворення зони вільної торгівлі з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ)³², переговори з якою вже розпочалися (перший раунд відбувся у Києві 21-22 квітня 2009 року).

³² До ЄАВТ входять Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія

ВИСНОВКИ

Аналіз показав, що окремі очікувані вигоди від вступу України до СОТ, які прогнозувалися урядовими та незалежними експертами, вже мають місце у перший рік членства. Упровадження міжнародно визнаних правил та норм, які використовують країни світу - члени СОТ, в Україні відбувається шляхом імплементації Протоколу про приєднання України до СОТ та участі країни у робочих органах Організації.

Для бізнесових кіл та інвесторів факт членства країни у СОТ є гарантом передбачуваності та послідовності державної політики і законодавчого поля, бо країна має дотримуватися міжнародних зобов'язань, взятих при вступі до СОТ.

На сьогодні Уряду вдається нейтралізувати загрози порушення взятих в рамках СОТ зобов'язань, зокрема, пов'язані із законодавчими ініціативами Верховної Ради та існуючими протекціоністськими тенденціями. Подібні прояви стали можливими у тому числі у зв'язку з низькою поінформованістю громадськості та суб'єктів економічної діяльності про принципи та правила СОТ, що обумовлює слабкий суспільний запит до органів влади на формування послідовної торговельної політики згідно визнаних міжнародних норм. Отже, необхідно значно підвищити рівень обізнаності суспільства щодо правил СОТ.

Позитивним прикладом дотримання СОТівських зобов'язань є відміна кількісних обмежень експорту зернових, соняшникової олії та насіння соняшнику³³. Такі заходи дозволили експортерам суттєво наростити обсяги експорту даної продукції.

В той же час повільно просувається робота з дотримання зобов'язань у сфері гармонізації технічного регулювання із міжнародними правилами. Міжнародний принцип добровільності вибору дотримання тих чи інших стандартів законодавчо не визначений в Україні. А більшість технічних регламентів, що мають стати обов'язковими для дотримання, бо визначатимуть показники безпеки, знаходяться лише на стадії розроблення.

Одна із основних вимог Угоди ТБТ до національної системи стандартів, технічних регламентів, а також вимог до пакування, маркування та етикетування, полягає в тому, щоб ця система не створювала невиправданих технічних бар'єрів для міжнародної торгівлі. Високий рівень гармонізації національних технічних вимог із міжнародними має виступити гарантом дотримання цієї основної вимоги СОТ.

Вступ України до СОТ став стимулом для подальшого поширення режиму вільної торгівлі на зовнішньоторговельні операції із західними країнами-сусідами

³³ Указ Президента України № 478/2008 Про зупинення дії постанов Кабінету Міністрів України від 12 березня 2008 року № 189 та від 19 березня 2008 року № 229

та країнами дальнього зарубіжжя, тоді як до вступу, коло країн, з якими Україна мала угоди про вільну торгівлю, обмежувалося переважно країнами СНД. Після вступу України до Організації розпочалися переговори з ЄС щодо укладання Угоди про створення зони вільної торгівлі в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. До травня 2009 року проведено шість раундів переговорів щодо підготовки Угоди ЗВТ, перший раунд переговорів із ЄАВТ, три раунди консультацій та переговорів щодо укладення угоди про вільну торгівлю із Сінгапуром, ряд консультацій із Туреччиною.

Загальний аналіз експорту товарів після приєднання України до СОТ дозволяє зробити висновки про позитивний вплив на просування української продукції на зовнішні ринки:

- збільшення експорту товарів з України за червень-жовтень 2008 року, після набуття членства у СОТ, порівняно із січнем-травнем 2008 року (аналогічним за тривалістю попереднім періодом – 5 календарних місяців) склало 38%;
- членство України у СОТ дозволило припинити квотування української металопродукції на ринок ЄС. 26 травня 2008 року Рада Міністрів із загальних справ і зовнішніх відносин Європейського Союзу скасувала квоти на імпорт металопродукції з України. Відзначимо, що у загальному експорті частка даної продукції складає близько 40%, тобто такі заходи є потужним стимулятором до нарощування поставчань на зовнішні ринки;
- вступ до СОТ дозволив українським експортерам розширити ринки збуту своєї продукції, насамперед, продукції металургії та хімічної промисловості;
- приєднання України до Організації сприяло активізації торговельних відносин з її країнами-членами, що в свою чергу, дозволило українським експортерам розширити географію збуту своєї продукції, так, наприклад, у 2008 р. експорт українських товарів до країн Африки був найбільшим за часи незалежності України;
- після приєднання до СОТ проти українських компаній стало складніше запроваджувати антидемпінгові розслідування, так на початок 2009 року їх кількість навіть зменшилась порівняно з кінцем 2007 року;
- відміна антидемпінгових заходів щодо імпорту карбаміду українського походження в країни ЄС дала змогу постачати цей продукт на ринок ЄС;
- у період після приєднання країни до СОТ відбулося посилення концентрації експорту за рахунок збільшення обсягів експорту традиційних видів продукції для України;

Вступ України до СОТ та, як наслідок, лібералізація імпортного митного режиму призвели до більш вільного доступу товарів з країн-членів СОТ на

український внутрішній ринок та збільшення обсягів імпорту. З червня по грудень 2008 року зростання імпорту товарів склало 35% до аналогічного періоду 2007 року. При цьому на 30 % даний приріст був сформований за рахунок подорожчання енергоресурсів, зокрема ціна імпорту природного газу збільшилась на 38% за цей же період.

Основним чинником збільшення продовольчого імпорту у червні-грудні 2008 року було ввезення м'ясної продукції — 43% у структурі загального приросту. Головна причина криється у внутрішньому дисбалансі між виробництвом та споживанням м'ясної продукції, хоча зниження імпортних тарифів після вступу країни до СОТ також відіграло свою роль у збільшенні обсягів імпорту.

Адаптація галузей до роботи в умовах членства у СОТ не може обмежуватися лише виконанням завдань, які визначені державними цільовими чи галузевими програмами, більшість з яких розроблялася за 4-5 років до вступу України до СОТ (див. *Розпорядження КМУ від 30 жовтня 2008 р. № 1381*). Мають бути змінені принципи підходи до формування державної політики у галузях економіки. Так, наприклад, перший рік членства у СОТ показав, що державна політика підтримки сільського господарства потребує суттєвої модернізації. Вступ України до Світової організації торгівлі, урядові зобов'язання перед цією міжнародною організацією вимагають нових підходів до формування державної політики підтримки сільського господарства України, а саме:

- після вступу до СОТ аграрна політика підтримки має бути більше сфокусована на питанні ефективності бюджетних програм підтримки, чіткому визначенні індикаторів для оцінки результативності кожної бюджетної програми, ніж збільшенні фінансування галузі;
- розроблення та впровадження нових програм «зеленої скриньки» має стати визначальним напрямом державної політики підтримки сільського господарства після вступу України до СОТ;
- в основу нового підходу щодо надання державної підтримки через загальні послуги «зеленої скриньки» має бути покладено принцип збільшення безкоштовних державних послуг для вітчизняних сільськогосподарських виробників, зменшення їх витрат на отримання дозвільних документів;
- механізми підтримки через спеціальні режими справляння ПДВ мають бути замінені на прямі бюджетні трансферти, бо залежність від фактичних цін реалізації у конкретному році може привести до перевищення взятих при вступі до СОТ зобов'язань.

Очікувалося, що вступ України до СОТ надасть імпульсу для притоку іноземних інвестицій у економіку країни. За 2008 рік в Україну було залучено іноземних інвестицій на суму 6,2 млрд. дол. США. Зазначимо, що такий приріст був

сформований за перше півріччя 2008 року, а свого максимуму досяг у другому кварталі, тобто коли Україна офіційно стала членом Світової організації торгівлі. У другому півріччі 2008 року негативні процеси, що відбувались у світовій економіці, почали відчуватись в Україні, де вони набули стрімкого та жорсткого характеру.

Важливим стимулятором до залучення іноземного капіталу в Україну повинні стати зобов'язання України щодо дотримання прав інвесторів та захисту інтелектуальної власності, які є одними із складових частин договірно-правової системи СОТ.

Важливим надбанням членства країни у СОТ є можливість участі у роботі органів Організації та у багатосторонніх переговорах Раунду «Доха-Розвиток» з метою впливу на торговельну політику інших країн. За столом СОТ, що об'єднує 153 країни світу, Україна може підняти такі питання і висловити позицію щодо окремих аспектів економічної торговельної політики інших країн, які не завжди є можливим озвучити в рамках двосторонніх переговорів чи зустрічей. Зазвичай у СОТ для захисту своїх інтересів країна приєднується до певної групи країн, тому їй легше висловлювати точку зору, опираючись на позицію групи країн. Стосовно реформування сільськогосподарської політики окремих країн-протекціоністів Україна може знайти однодумців і серед інших груп, наприклад, Кернської групи³⁴, до якої входять країни - великі експортери цієї продукції. Шляхом уважного вивчення заходів підтримки сільського господарства країн-протекціоністів, проведення аналізу на їх відповідність ліберальним принципам СОТ та обговорення під час засідань Комітету з питань сільського господарства Україна може зробити свій суттєвий внесок у нові більш ліберальні багатосторонні домовленості з цього питання.

Багато країн пробували вирішувати ситуацію світової фінансової кризи шляхом закриття внутрішніх ринків та запровадження інших протекціоністських заходів, але членство цих країн у СОТ обмежує вжиття таких політичних заходів. Так, і в Україні Верховна Рада шукала подібний шлях подолання наслідків фінансової кризи. Закриття національних економік шляхом обмеження торгівлі – це хибна політика як для виходу із фінансової кризи, так і для розвитку глобальної економіки.

³⁴ До Кернської групи входять 19 країн-членів СОТ, у їх числі Аргентина, Австралія, Бразилія, Канада, Нова Зеландія, Чилі.

Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки є проектом, що фінансується ЄС, співфінансується та виконується ПРООН. В своїй роботі Центр керується принципами вільної та демократичної ринкової економіки. Центр поєднує досвід штатних співробітників з досвідом провідних національних та міжнародних експертів та аналітичних центрів. Співпраця Центру з представниками Уряду України зміцнює потенціал Уряду у процесі формулювання та впровадження політики. Центр координує свою діяльність з іншими донорськими організаціями задля ефективного використання ресурсів. Центр сприяє створенню публічно-приватних партнерств для розроблення ключових напрямків політики та забезпечення голосу громадянського суспільства у процесі прийняття рішень.

Для докладнішої інформації про діяльність Центру:

<http://brc.undp.org.ua>, тел: +380 44 253 58 66